

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА
МАКАРОВА

№ 60-06/434 від 02.02.2021

Вченому секретарю
Науково-консультативної ради
при Верховному Суді
Лобойко Л.М.
вул. Пилипа Орлика, 8, м. Київ,
Верховний Суд, 01043

Шановний Леоніде Миколайовичу!

Надаємо наукові висновки на звернення судді Великої Палати Верховного Суду
Пророка В.В. № 14-184цс 20 отримане 31.12.2020 без супровідного листа.

1. Що є вартістю фінансової послуги з розміщення коштів за договором банківського вкладу (депозиту) в розумінні частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів»: проценти на суму депозиту в розмірі, встановленому договором банківського вкладу, чи вся сума грошових коштів, належна до виплати вкладникові, разом з тілом депозиту?

Пункт 17 статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» визначає поняття «послуга» - це діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб.

Відповідно до пункту 5 частини першої статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Отже, для фінансової послуги притаманні три головні ознаки:

- 1) операції здійснюються на користь третіх осіб, тобто мають посередницький характер;
- 2) предметом операції є фінансові активи;
- 3) мета операції – одержання прибутку або збереження реальної вартості фінансового активу.

Згідно із ч. 1 ст. 1058 ЦК України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність» вклад (депозит) – це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Статтею 1060 Цивільного кодексу України зазначено, що договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі спливом встановленого договором строку (строковий вклад).

Договором може бути передбачено внесення грошової суми на інших умовах її повернення.

За договором банківського вкладу на вимогу банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника.

Умова договору банківського вкладу на вимогу про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу є нікчемною.

За договором банківського строкового вкладу банк зобов'язаний видати вклад та нараховані проценти за цим вкладом із спливом строку, визначеного у договорі банківського вкладу.

Повернення вкладникові банківського строкового вкладу та нарахованих процентів за цим вкладом на його вимогу до спливу строку або до настання інших обставин, визначених договором, можливе виключно у випадках, якщо це передбачено умовами договору банківського строкового вкладу.

Таким чином, гроші, передані клієнтом банку на умовах договору банківського вкладу, мають бути повернуті банком.

Відповідно до статті 1061 Цивільного кодексу України, банк виплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу. Проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу в банк, до дня, який передує його поверненню вкладникові або списанню з рахунка вкладника з інших підстав.

Таким чином, строковий вклад покладає на банк обов'язок прийняти від вкладника суму коштів, нарахувати на неї проценти та повернути ці кошти з процентами зі спливом встановленого договором строку.

У разі несвоєчасного повернення банком банківського вкладу, законодавством передбачена певна відповідальність банку.

Відповідно до статті 610 Цивільного кодексу України порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання). Стаття 612 Цивільного кодексу України зазначає, що боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом.

Згідно пунктів 3 та 4 частини 1 ст. 611 Цивільного кодексу України у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: сплата неустойки, відшкодування збитків та моральної шкоди.

Відповідно до статті 549 Цивільного кодексу України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi у разі порушення боржником зобов'язання.

Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Таким чином, аналіз вказаних норм законів дозволяє дійти висновку, що вкладник за договором депозиту є споживачем фінансових послуг, а банк їх виконавцем та несе відповідальність за неналежне надання цих послуг, передбачену, зокрема, законодавством про захист прав споживачів.

Пункт 22 частини першої статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» визначає, що споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Відповідно ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Сплата виконавцем неустойки (пені), встановленої в разі невиконання, прострочення виконання або іншого неналежного виконання зобов'язання, не звільняє його від виконання зобов'язання в натурі.

Таким чином, за змістом положень ч.5 ст.10 Закону України «Про захист прав споживачів» та ч.1 ст. 1061 Цивільного кодексу України, якими передбачено виплату банком вкладнику процентів на суму вкладу в розмірі, встановленому договором, вартість фінансової послуги з розміщення коштів за договором банківського вкладу (депозиту) – це проценти на суму депозиту у розмірі, встановленому договором банківського вкладу.

2. Чи можна вважати, що у разі присудження відсотків за договором банківського вкладу за рішенням суду, таке зобов'язання виникає не з договору, а з рішення суду про задоволення вимог вкладника, та чи підлягає застосуванню до спірних правовідносин частина п'ята статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» в разі невиконання банком рішення суду на час звернення вкладника до суду?

Щодо присудження відсотків за договором банківського вкладу за рішенням суду, таке зобов'язання виникає не з договору, а з рішення суду про задоволення вимог вкладника.

Відповідно до частини першої статті 1058 ЦК України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

З огляду на визначення договору банківського вкладу, що закріплене в ЦК України та інших нормативно-правових актах, банківський вклад (депозит) – це кошти в готівковій або безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на

їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку, які підлягають виплаті вкладнику відповідно до законів України та умов договору (стаття 2 Закону України від 07 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки і банківську діяльність»).

Згідно з частиною першою статті 1060 ЦК України договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі сплином встановленого договором строку (строковий вклад).

Договір банківського вкладу є реальним, оплатним договором і вважається укладеним з моменту прийняття банком від вкладника або третьої особи на користь вкладника грошової суми (вкладу).

Відповідно до статті 599 Цивільного кодексу України зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

За змістом статей 525, 526 ЦК України одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом. Зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Згідно з частиною першою статті 611 ЦК України у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема сплата неустойки.

Згідно з статтею 629 ЦК України договір є обов'язковим для виконання сторонами.

Відповідно до частини другої статті 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Виходячи із системного аналізу вищевказаних статей ЦК України та аналізу поняття банківського вкладу (депозиту) відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність») можна зробити висновок про те, що присудження відсотків за договором банківського вкладу за рішенням суду, таке зобов'язання виникає саме з договору про банківський вкладу (депозиту).

Щодо застосування до спірних правовідносин частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» в разі невиконання банком рішення суду на час звернення вкладника до суду.

Стаття 1 Закону України «Про захист прав споживачів» визначає: споживачем є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника (пункт 22); продукція – це будь-які виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб (пункт 19); послугою є діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб (пункт 17); виконавець – це суб'єкт господарювання, який виконує роботи або надає послуги (пункт 3).

Відповідно до частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі, коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання

послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Сплата виконавцем неустойки (пені), встановленої в разі невиконання, прострочення виконання або іншого неналежного виконання зобов'язання, не звільняє його від виконання зобов'язання в натурі.

Оскільки відповідно до статей 2, 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг, а клієнтом банку є будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку, то до спірних правовідносин підлягають застосуванню положення частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів».

В свою чергу, згідно із частиною третьою статті 549 ЦК України пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання. Пеня є особливим видом відповідальності за неналежне виконання зобов'язання, яка, крім відшкодування збитків після вчиненого порушення щодо виконання зобов'язання, передбачає додаткову стимулюючу функцію для добросовісного виконання зобов'язання.

Таким чином, встановивши факт укладення 25 лютого 2014 року між сторонами договору банківського вкладу і внесення позивачем грошових коштів та на підставі аналізу вищенаведених норм закону можна дійти до висновку, що вкладник за договором депозиту є споживачем фінансових послуг, а банк є їх виконавцем та несе відповідальність за неналежне надання цих послуг, передбачену частиною п'ятою статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», а саме сплату пені у розмірі 3% від суми утримуваних банком коштів за кожен день з моменту звернення клієнта з вимогою про видачу коштів до дня фактичної видачі всієї суми утримуваних коштів, а саме: і суму вкладу, і суму процентів, які нараховані на підставі депозитного договору.

3. Враховуючи, що у ПАТ «КБ «Фінансова ініціатива» з 24 червня 2015 року запроваджена тимчасова адміністрація, банківська ліцензія відкликана 21 травня 2019 року і з 22 травня 2019 року розпочата ліквідація, чи можливе стягнення з відповідача грошових коштів за рішенням суду поза межами встановленої Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» процедури?

Суть вказаного питання становить дискусійне правозастосування та визначення ієрархії нормативно-правових актів. Слід зауважити, що у судовій правозастосовній діяльності однією із основних функцій є правозахисна. Тому, перш за все, необхідно зосередити увагу на порушенні права та його відновленні. Судова форма правозастосовної діяльності є однією із важливих та самостійних способів реалізації норм законів. Це характеризується тим, що суди виносять правозастосовні рішення іменем України. Але поряд з цим існує особливість, яка має значення – суди виносять свої рішення спираючись на норми Конституції та законів України. Їхні рішення не можуть суперечити законам та не може бути ніяких виключень. Оскільки буде порушений основоположний принцип верховенства права. В статті 1 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» чітко вказано, що цим Законом встановлюються правові, фінансові та організаційні

засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі - Фонд), порядок виплати Фондом відшкодування за вкладами, а також регулюються відносини між Фондом, банками, Національним банком України, визначаються повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків.

Тобто, правовідносини, які розглядаються, підпадають під дію цього Закону. В Законі немає норми, яка б передбачала можливість стягнення з відповідача грошових коштів за рішенням суду поза межами встановленої Законом процедури. Це значить, що джерелом права в такій ситуації слугує перш за все Закон, а вже потім, як наслідок його порушення – рішення суду.

Україна – країна, яка відноситься до романогерманської правової системи. Це передбачає наявність основного джерела права – закону. У країнах романогерманської правової системи судова практика, як правило, не виходить за межі тлумачення закону і судовий прецедент офіційно джерелом права не визнається. Провідна роль у формуванні норм права відводиться законодавцю, який визначає характер норми права як загального правила (моделі) поведінки. Така модель сформована у Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Проте, у разі прогалини у законодавстві, неможливості врегулювання правовідносин, що виникають, можливе застосування аналогії закону або аналогії права.

З повагою
доктор юрид. наук, професор

О.Ю. Дубинський